

Dobré cíle v nedohlednu

Social Watch Report 2014 – Srbsko

Mirjana Dokmanovic, PhD, Danica Drakulic, PhD, Association Technology and Society

Dosažení MDGs v Srbsku ohrožuje nedostatek dlouhodobých vizí a ucelených strategií, stejně jako ekonomická krize.

Absence jakékoli dlouhodobé vize nebo závazku, jakož i komplexních rozvojových strategií ztěžuje Srbsku možnost vyrovnat se s následky globální ekonomické krize a vytvořit pevné základy pro hospodářský růst včetně zvýšení počtu pracovních míst a možností obživy. V této situaci se slabými demokratickými orgány a bez vlády zákona, není pravděpodobné, že bychom MDGs dosáhli do roku 2015. Je zapotřebí změnit současné neoliberální ekonomické rozvojové paradigma na takové, které se zaměří na dosažení lidského rozvoje pro všechny.

V roce 2005 vláda Srbské republiky přijala první průzkum MDGs i s hodnocením pokroku a trendů pro každý cíl. V roce 2006 připravila mezisektorovou pracovní skupinu, která měla cílové hodnoty a indikátory MDGs přizpůsobit specifickým potřebám a problémům občanů. Do procesu byly zapojeny organizace občanské společnosti, profesní organizace, obchodní sektor i média. Pracovní skupina vyvinula monitorovací rámec MDGs pro Srbsko, kde by byly cíle a indikátory spojeny s národními prioritami, strategiemi a legislativou.

Jednou z hlavních výzev při sledování pokroku na cestě za Rozvojovými cíli je existence několika strategií připravených podle kritérií jednotlivých sektorů. Monitorovací rámec MDGs bere v úvahu priority vyjádřené v jediných dvou multisektorových strategiích Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP), přijaté vládou v roce 2003, a European Union Integration Strategy. Republika Srbsko získala statut kandidáta na člena EU v březnu 2012 a následně se témata sociálního začleňování a snižování chudoby stala povinnou součástí integrační politiky EU. Tato skutečnost přispěla k zahájení přípravy systému sledujícího indikátory sociální inkluze a snižování chudoby dohodnutém v rámci EU.

V roce 2012 bylo Srbsko vybráno jako jedna z 56 zemí, v nichž probíhaly vnitrostátní konzultace o nových Cílech udržitelného rozvoje OSN (SDGs) po roce 2015. Jak bylo konstatováno, nemáme dostatečné množství nových dat ani dostupné a spolehlivé zdroje pro všechny indikátory, ale máme dostatek informací, abychom z nich vyvodily závěry o hlavních tendencích a podstatných mezerách v cestě k dosažení MDGs.

Cíl 1: Chudoba a zaměstnanost – nedosažen

Míra nezaměstnanosti je jednou z nejvyšších v Evropě a chudoba narůstá. Podle Národní zprávy o realizaci MDGs z roku 2009, byla celková míra chudoby v roce 2007 ve srovnání s rokem 2002 poloviční (6,6 % proti 14 %) a extrémní chudoba byla téměř nulová. Nejnovější data ukazují, že tento pozitivní trend byl pouze výsledkem použité metodologie monitorování chudoby. Zpráva z roku 2012 byla založena na jiné, nově zavedené metodologii a systém pro sledování indikátorů snižování chudoby harmonizovaný se standardy EU ukázal, že se chudoba zvyšuje. V roce 2010 žilo 9,2 % populace pod hranicí absolutní chudoby ve srovnání s 8,8 % v roce 2006, zatímco Gini koeficient narostl z 32,9 na 33,0. Většina chudých žije ve venkovských oblastech, v mnohočlenných rodinách, mají nízkou úroveň vzdělání a jsou nezaměstnaní. V některých skupinách a regionech (v romských oblastech, jižním Srbsku, venkovských oblastech) je míra chudoby vysoká a mnoho obyvatel je těsně nad hranicí chudoby. Počet dětí žijících v chudobě narůstá (11,6 % v roce 2006 oproti 13,7 % v roce 2010).

První výzkum bezdomovectví, provedený v roce 2012, obrátil pozornost k tomuto skrytému problému. Ačkoliv věrohodné údaje o počtu lidí bez domova neexistují, kapacita přístřešků ve 12 velkoměstech, vytvořených hlavně po roce 2004, je obzvláště v zimě nedostačující. Studie jmenovala strukturální a systematické příčiny bezdomovectví jako nedostupnost bytů za běžné tržní ceny, nedostatečné kapacity sociálního bydlení, absence sociálních opatření, nárůst strukturální nezaměstnanosti a chudoby a naprosté zanedbávání prevence bezdomovectví a možných zdrojů podpory. S výjimkou obyvatel romských osad většinu lidí bez domova tvoří ti, kdo přišli o svou práci vinou hospodářských restrukturalizací nebo odešli do důchodu. Jsou tak většinou vyloučeni ze sociálního a zdravotního systému. Nezisková organizace Housing Centre v Srbsku otevřela širší debatu o bezdomovectví a navrhla změny politik na první konferenci o tomto tématu v květnu 2012.

Vzhledem k nízké úrovni nabídky po pracovních míst, častému propouštění, vysokému množství bankrotů a nízkým mzdám, téměř polovina populace vidí sebe samé jako ohrožené chudobou. Podle poslední Národní zprávy o MDGs publikované v roce 2009 se nezaměstnanost zvýšila z 16,4 % na 26,1 % v září 2012 a trendy spojené se zaměstnaností jsou negativní. Téměř třetina mladých ve věku 25 – 34 let je bez práce. Procento dlouhodobé nezaměstnanosti je 61,8 %.

Na druhé straně rozpočtová podpora aktivních prostředků zaměstnanosti byla snížena z 0,18 % HDP v roce 2011 na 0,10 % HDP v roce 2012. To je v rozporu s Národní strategií zaměstnanosti 2010 – 2020, která vyžaduje zvýšení rozpočtu na 0,4 % HDP v roce 2013 a až na 0,5 % HDP v roce 2020.

Zpráva OSN o MDGs – Barometr 2013 – ukazuje, že hlavními prioritami pro nastartování nového cyklu rozvoje by měla být zaměstnanost a ekonomický růst. Nová vláda vytvořená po volbách v březnu 2014 vyhlásila Program strukturálních reforem 2015 – 2017. Bohužel není reálné očekávat, že to urychlí pokrok směrem k plné zaměstnanosti podle Cíle 1,

protože se nezdá, že bychom směřovali k tomu se vypořádat se současnou neoliberální ekonomikou.

Cíl 2: Zápis do základních škol a docházka – nedosaženo

Ústava Srbské republiky zaručuje všem právo na povinné a bezplatné vzdělání – předškolní (devět měsíců před započítáním školy) a osm let základního vzdělání.

Počet dětí školního věku, které nenavštěvují základní školu, roste (2,1 % v roce 2008/9 oproti 3,9 % v roce 2010/11) stejně jako počet dětí, které osmiletou základní školu předčasně opustí (0,56 % v roce 2002/2003 vs 0,79 % v 2009/10). Indikátory pokrytí a docházky do základního školství jsou mnohem méně nadějně, když přijde na venkovské a romské děti. V dalším období by měla být věnována zvláštní pozornost opatřením, které by učinily vzdělávací systém více přístupný dětem z ohrožených skupin.

Cíl 3: Genderová rovnost a posílení postavení žen – částečně dosažen

Přehled situace a trendů naznačuje, že bylo učiněno několik pozitivních kroků k dosažení třetího Cíle. Národní strategie a Akční plán pro zlepšení postavení žen řeší klíčové otázky postavení žen a dosažení genderové rovnosti. Ekonomická participace je jednou z klíčových sociálních sfér, která nejen odráží, ale i redefinuje a transformuje vztah mezi pohlavími. I když určitého pokroku bylo dosaženo, ekonomické nerovnosti mezi ženami a muži jsou stále velmi výrazné. Projevují se v nerovné pozici žen a mužů na pracovním trhu, nerovném ocenění práce a menším počtu možností pro ženy pracovat na vyšších pracovních pozicích přinášejících ekonomickou moc a rozhodování.

Rozdíl v míře zaměstnanosti mezi ženami a muži pracovního věku (15 – 64 let) se v posledních letech snížil, ale stále trvá. V roce 2005 byla zaměstnanost mužů 52,4 % a žen 32,9 %, zatímco v roce 2010 byla zaměstnanost mužů 45,3 % a žen 31,1 %. Klíčové prvky zákonných systémových základů pro zlepšení genderové rovnosti byly ustaveny, ale stále je ještě třeba mnoho úkolů dokončit.

Cíl 4: snížení dětské úmrtnosti – částečně dosažen

Tento cíl byl téměř dosažen, ale trend začal v posledních letech stagnovat.

V roce 2008 byla úmrtnost dětí mladších 5 let v Srbsku 7,8 smrtí na 1000 živě narozených. Úmrtnost výrazně klesá mezi dětmi mladšími pěti let, i mezi novorozenci, v perinatálním i neonatálním období. To vše díky lepšímu pokrytí moderní předporodní a poporodní lékařskou péčí, ale také díky zlepšení imunizace. Proočkovanost roste a dosahuje vysokých hodnot. I přes tato zlepšení existují výrazné rozdíly v závislosti na regionální úrovni a

socioekonomickém statutu, kterých je třeba si všímat. Objevil se také opačný trend v poklesu procenta pouze kojených dětí, a to hlavně mezi Romy.

Výzkum ukazuje, že mezi Romy je úmrtnost dětí mladších 5 let asi třikrát vyšší než je srbský průměr, zatímco proočkovanost je nižší. Indikátory jsou pro obyvatelstvo romských osad obzvláště nepříznivé.

Cíl 5: Zdraví matek a reprodukční zdraví

Podpora zdraví žen v reprodukčním období dosáhla určitého zlepšení, jako je snížení úmrtnosti žen reprodukčního věku ze všech příčin úmrtí včetně rakoviny. Téměř všechny porody se konají v přítomnosti zdravotníků. Čísla také vykazují pokles počtu potratů a zvýšení užívání moderních antikoncepčních metod, i když existují určité výhrady týkající se možné nekompletnosti registrace potratů. Zvláštní pozornost by měla být věnována neustále klesající plodnosti a odpovídající zdravotní péči o matky.

Cíl 6: Boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi – téměř dosaženo

Tohoto cíle bylo do veliké míry dosaženo, zvláště co se týče výskytu HIV/AIDS. V roce 2008 byl poměr lidí s AIDS 5,1 na jeden milion lidí s úmrtností 3 na milion lidí. Mezi pacienty s AIDS a těmi, kdo na tuto nemoc zemřeli, je třikrát víc mužů než žen a většina z nich patřila do věkové skupiny 30 – 39 let. Výskyt AIDS a úmrtnost klesají. Výskyt se snížil z 10,4 v roce 2000 na 5,1 v roce 2008, a úmrtnost klesla z 5,6 na 3 osoby na milion lidí. Nová Národní strategie proti HIV a AIDS pro období 2011 – 2015 se zaměřuje na prevenci HIV a jiných sexuálně přenosných chorob a poskytování léčby a podpory lidem, kteří s HIV žijí.

Výskyt tuberkulózy v roce 2011 činil 24 na 100 000 lidí a procento úspěšně vyléčených pacientů v roce 2010 bylo 86. V boji proti AIDS, tuberkulóze a jiným nemocem bylo dosaženo výrazných výsledků. Aktivita prováděná s významnou podporou mezinárodních institucí vedly ke snížení výskytu AIDS a tuberkulózy i ke snížení úmrtnosti spojené s AIDS.

Cíl 7: Udržitelnost životního prostředí – částečně dosažen

Přijetí Národní strategie pro udržitelný rozvoj a přijetí celé řady zákonů v souladu s legislativou EU vytvořily v posledních letech pevný základ pro prevenci ztráty zdrojů, ochranu přírody, nakládání s odpady a podporu recyklace, snižování znečištění ovzduší a nakládání s chemickými látkami. Určitého pokroku bylo dosaženo také v otázkách zásobování obyvatelstva vodou veřejným vodovodem a zlepšení kvality pitné vody. Kromě toho se zlepšil přístup k veřejné kanalizaci. Nicméně komunální čistírny odpadních vod a

infrastruktura nakládání s odpady zůstávají klíčovými výzvami. Prostor ke zlepšení je v oblasti energetické efektivity a využívání obnovitelných zdrojů energie, které se dnes většinou omezují na vodní energii a biomasu.

Cíl 8: Globální partnerství pro rozvoj – nedosaženo

Dosažení Rozvojových cílů tisíciletí předpokládá dynamický a udržitelný růst HDP do roku 2015. Mezi lety 2005 a 2008 Srbsko dosáhlo ekonomického růstu a průměrný růst HDP v tomto období byl 6 %. Bohužel makroekonomické trendy posledních let nejsou příznivé. HDP na hlavu spadlo z 5,507 USD v roce 2009 na 5,279 v 2012. Veřejný dluh vyrostl z 29,2 % HDP v roce 2008 na 62,3 % HDP v březnu 2014. Podíl zadlužení a deficit zahraničního obchodu na HDP jsou nad kritickými limity. Zahraniční dluh dosáhl 76 % HDP. Fiskální deficit vyrostl na víc než 2,4 miliard USD. Export, který byl už předtím menší než import, se v první polovině 2012 následkem snížení exportní poptávky snížil na 17 % HDP.

Za těchto okolností, by se mělo zhodnotit, že veřejné výdaje na zdravotní péči, sociální péči a vzdělání budou nadále snižovány.

Závěr

Poslední fáze přechodu Srbska k tržnímu hospodářství, která začala v roce 2001, nebyla modelována s jasnou vizí dosažení ekonomické prosperity země a obživy pro všechny obyvatele, ale jen s vidinou obživy pro menšinu těch, kteří drží v rukou ekonomickou a politickou moc. Místo slibované ekonomické prosperity vedla privatizace státních podniků k destrukci národního hospodářství, zavírání továren, masovému propouštění, mizení domácích výrobků a nekontrolovanému importu zahraničního zboží.

Kvůli vysoké míře korupce a trestné činnosti, rostoucí zadluženosti, nedostatku efektivní hospodářské a sociální politiky a absenci dlouhodobých vizí a mezisektorových strategií Srbsko nemůže čelit následkům ekonomické krize a vytvořit pevný základ pro ekonomický růst, růst zaměstnanosti, mezd, životního standardu a kvality života. V tomto ekonomickém kontextu, se slabými demokratickými institucemi a s absencí právního státu je jasné, že MDGs dosáhnout nelze. Proto je skutečně velmi zapotřebí změnit současná ekonomická a rozvojová paradigmatata a vytvořit nová, která se budou zaměřovat na dosažení rozvoje a pokroku pro všechny. Existuje mnoho iniciativ, s tímto zaměřením, zakotvených v občanské společnosti, ženských skupinách, odborech i mezi nezávislými experty, ale ti, kdo rozhodují a utvářejí politiku, jejich hlasy zatím stále neposlouchají.

Poznámky:

MDG Monitor Report http://www.mdgmonitor.org/factsheets_00.cfm?c=SRB&cd=688

United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. p. 1. <http://www.srbijakakvuzelim.rs/index.php/mdg/index/en>

Gordana Krstic et al., Progress of the Realization of Millennium Development Goals of the Republic of Serbia, (Belgrade: UNDP, 2009), 35.

Social Inclusion and Poverty Reduction Unit and Republic Statistical Office, Monitoring Social Inclusion in Serbia: Overview and Current Status of Social Inclusion in Serbia Based on Monitoring European and National Indicators 2006-2012, (Belgrade: Government of the Republic of Serbia, 2012)

Branislava Zarkovic et al. Without a house, without a home: Results of the research on homelessness in Serbia (Belgrade: Housing Center, 2012).

Social Inclusion and Poverty Reduction Unit and Republic Statistical Office, Monitoring Social Inclusion in Serbia: Overview and Current Status of Social Inclusion in Serbia Based on Monitoring European and National Indicators 2006-2012, (Belgrade: Government of the Republic of Serbia, 2012) 29.

United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. <http://www.srbijakakvuzelim.rs/index.php/mdg/index/en>

Social Inclusion and Poverty Reduction Unit and Republic Statistical Office, Monitoring Social Inclusion in Serbia: Overview and Current Status of Social Inclusion in Serbia Based on Monitoring European and National Indicators 2006-2012, (Belgrade: Government of the Republic of Serbia, 2012). p. 52.

Gordana Krstic et al., Progress of the Realization of Millennium Development Goals of the Republic of Serbia, (Belgrade: UNDP, 2009), p. 136.

National Statistical Office, Women and Men in the Republic of Serbia (Belgrade: National Statistical Office, 2011); Republic of Serbia. Gender Equality Directorate web site www.gendernet.rs . United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. p. 7-8.

National Statistical Office, Labor Force Survey 2010 (Belgrade: National Statistical Office, 2010).

United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. p. 10-12.

“Dr Milan Jovanovic Batut”, Country Progress Report January 2010 – December 2011
http://www.unaids.org/en/dataanalysis/knowyourresponse/countryprogressreports/2012countries/ce_RS_Narrative_Report%5B1%5D.pdf

National Statistical Office, Women and Men in the Republic of Serbia (Belgrade: National Statistical Office, 2011), 106-112

United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. p. 14.

United Nations Development Programme Serbia web site <http://www.undp.org.rs/?event=public.mdgTargets5> (3 October 2012)

United Nations in Serbia, Serbia We Want – Post-2015 National Consultations in Serbia – MDG Barometer, 2013. p. 17.

Public Health Institute of Serbia, Report on Contagious Diseases in 2010. In the Republic of Serbia (Belgrade: Public Health Institute of Serbia, 2011)

“Dr Milan Jovanovic Batut”, Country Progress Report January 2010 – December 2011,
http://www.unaids.org/en/dataanalysis/knowyourresponse/countryprogressreports/2012countries/ce_RS_Narrative_Report%5B1%5D.pdf

WHO Database, Serbia Fact Sheet, https://extranet.who.int/sree/Reports?op=Replet&name=/WHO_HQ_Reports/G2/PROD/EXT/TBCountryProfile&ISO2=rs&outtype=pdf

United Nations Development Programme Serbia web site <http://www.undp.org.rs/?event=public.mdgTargets7>

United Nations Development Programme Serbia web site <http://www.undp.org.rs/?event=public.mdgTargets8>

Ministry of Finance. Current Macroeconomic Tendencies – May 2014.
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/tabele/2014%20maj/Tekuca%20makroekonomska%20kretanja%20mfin%2021.pdf>